

Constantin Radulescu-Motru, Scrieri Politice

Editura Nemira, Bucuresti, 1998

Volumul ofera cititorilor o selectie de texte ale lui Constantin Radulescu-Motru publicate între anii 1904 si 1942: *Cultura româna si politicianismul* (1904), *Nationalismul* (1909), *Sufletul neamului nostru* (1910), *În zilele noastre de anarhie* (1910), *Psihologia ciocoismului* (1911), *Psihologia industriasului* (1911), *Din psihologia revolutionarului* (1919), *Conceptia conservatoare si progresul* (1924), *Taranismul, un suflet si o politica* (1924), *Demagogia scolara* (1927), *Ideologia statului român* (1934), *Românismul* (1939), *Etnicul românesc* (1942). Astfel, el cuprinde practic cele mai importante contributii ale autorului, din toate sferele sale de activitate stiintifica (filosofie, politologie, sociologie, psihologie) si parcurgînd întreaga perioada de creatie. Volumul se remarca, pe lînga realizarea incontestabila a republicarii în sine a textelor lui C. Radulescu-Motru într-un volum atît de cuprinzator, si printr-un studiu amplu dedicat întregii creatii a autorului (*Un totalitarism pe potriva sufletului românesc*, de Cristian Preda). Studiul vine în sprijinul cititorului care, parcurgînd doar textele lui Radulescu-Motru, se afla în pericolul unei lecturi influentate de receptarea ideologizata a acestor lucrari pe parcursul schimbarilor cultural-politice dramatice din ultimii 150 de ani din România. Selectia de texte din prezentul volum surprinde într-un mod exceptional chiar aceste schimbari, vazute prin prisma unui autor care nu s-a rezumat la o simpla observare si consemnare a evenimentelor epocii sale, ci a încercat sa ofere explicatii si solutii la problemele timpului.

În prezentarea de fata m-am oprit asupra unui singur text, *Cultura româna si politicianismul*, primul din aceasta selectie, dintr-un considerent care tine atît de aspecte cronologice, cît si de continut: textul, fiind editat înaintea celorlalte, prezinta în forma mai mult sau mai putin incipienta toate aspectele pe care C. Radulescu-Motru le dezvolta pe parcursul întregii sale activitati. În plus, el sustine foarte bine ideea pe care doresc sa o redau în continuare, si anume cea a actualitatii scrierilor politice ale lui C. Radulescu-Motru.

„Reformele savîrsite în România de catre politicieni sunt, unele, spre folosul aparent al generatiunilor de astazi, si toate spre paguba reala a generatiunilor de mîine."[1]

Cu aceste cuvinte îsi începea Constantin Radulescu-Motru lucrarea *Cultura româna si politicianismul*, publicata pentru prima oara acum o suta de ani, în 1904. Un întreg secol ne desparte de aceasta data, un secol care a produs mult mai multe evenimente – multe dintre ele dezastruoase – decît putea sa prevada atunci marele filosof si psiholog român. Întreaga sa viata pare ca sta sub semnul trecerii secolelor: nascut în anul 1868, cu o suta de ani înaintea miscarilor studentesti care au zguduit Europa (printre altele si prin atitudinea lor

CHRISTIAN SCHUSTER

**PhD. candidate, Department of European Studies, Babes-Bolyai University,
Cluj, Romania
E-mail:
schuster@hiphi.ubbcluj.ro**

KEY WORDS:

philosophy, Constantin Rãdulescu-Motru, politics, nationalism, Romanian culture, politicianism

politica explicit anticonservatoare) si decedat în 1957, la o suta de ani dupa preluarea puterii în Prusia de catre Willhelm (regent care, sub influenta sotiei sale, renunta la conceptiile puternic conservatoare în favoarea liberalismului), Radulescu-Motru si-a dedicat activitatea politica reabilitarii conceptiei conservatorismului din România acelor vremuri. Conceptia sa filosofica îsi are radacinile în filosofia lui Kant, dar contactele permanente cu viata spirituala, filosofica, psihologica, sociologica si artistica deopotriva, din Germania si Franta timpurilor sale i-au facilitat autorului elaborarea unor idei proprii, cu aplicabilitate la realitatile românesti.

Profesor la Universitatea din Bucuresti si membru al Academiei Române (din 4 iunie 1923), vicepresedinte (31 mai 1935-3 iunie 1938; 31 mai 1941-2 iunie 1944) si presedinte (3 iunie 1938-31 mai 1941) al prestigioasei institutii, repus în drepturile sale de membru titular (la 3 iulie 1990) dupa ce calitatea de membru îi fusese retrasa de catre conducerea comunista, Constantin Radulescu-Motru este, cum bine remarca Cristian Preda, coordonatorul reeditarii textelor sale în volumul *Scrieri politice* din 1998, „un autor neîndreptatit"[2] . Printre autorii de lucrari filosofice ai perioadei sale de activitate, si îi numim aici pe Nae Ionescu, Conta, Blaga, mai târziu Mircea Eliade, Noica, Cioran, Vulcanescu si multi altii, Radulescu-Motru nu s-a bucurat de aceeasi apreciere, nici în epoca si nici mai târziu. Nu pot sa-i dau dreptate aici lui Gabriel Stanescu, care în 2001 scria în *Cotidianul* ca „daca ar fi scris într-o limba de circulatie universala, un Lucian Blaga, un Noica, un Petre Tutea sau un Mircea Vulcanescu, opera lor s-ar fi bucurat de recunoastere europeana."[3] Nu limba i-a împiedicat pe acesti oameni de cultura sa intre în „circuitul european", ci mai degraba un lucru pe care Radulescu-Motru îl sesiza, tragînd în acest sens un semnal de alarma, în lucrarea din 1904 *Cultura româna si politicianismul*: este vorba în primul rînd, spune autorul, de urmarile nefaste ale mimetismului social si cultural din a doua jumatate a secolului al XIX-lea. Atît de mult s-au lasat coplesiti tinerii care au studiat prin tarile „culte" ale Europei de diferentele fata de conditiile din propria lor patrie, încît, întorsi acasa, nu au fost în stare sa creeze – lipsiti fiind de mediul favorabil din Apus – valori care sa se impuna cu adevarat. Critica sa se îndreapta totusi catre trecut, pastrînd înca, printre ironiile fine si atacurile severe la adresa sustinatorilor îndîrjiti ai idealului pasoptist, o urma de speranta pentru viitor: „Secolul al XX-lea gaseste mimetismul nostru social într-o vadita descrestere. Pe de o parte, cauza care-l provocase, acel *ce va zice Europa*, pierduse mult din misterul de altadata: Europa, cînd i-a fost dat sa vorbeasca, a vorbit ca orice negustor capitalist, fara înconjur si fara farmec; pe de alta parte, si elita noastra sociala nu mai era aceea care a fost în trecut."[4]

Ideea principala care se desprinde din lucrarea lui Radulescu-Motru este exprimata chiar de catre acesta prin cuvintele lui Nicolae Iorga: „O noua epoca de cultura trebuie sa înceapa pentru noi. Trebuie, sau altfel vom muri!"[5] Importanta acordata culturii, ca si conditie indispensabila pentru evolutia sociala a unui stat, îsi face simtita prezenta în fiecare capitol al lucrarii, însotita fiind pe tot parcursul de critica îndreptata împotriva

elitei politice. „Cultura este o conditiune indispensabila pentru dezvoltarea popoarelor iesite din starea de barbarie." – Aceasta fiind starea în care Radulescu-Motru considera ca se aflase pîna nu demult (e vorba, bineînteles, de timpul în care traia...) cultura româna – „În cultura se oglindeste finalitatea constiintei sociale; prin ea, faptele dobîndesc un înteles mai înalt, devin istorice."[6] Dar ce îl deranja atît de mult, la modul concret, pe Radulescu-Motru la cultura prezentului sau, încît sa o disece prin toate mijloacele care îi stateau la dispozitie: prin mijloacele psihologiei, ale filosofiei, ale sociologiei si politologiei, si nu în ultimul rînd prin talentul sau de literat? Raspunsul ni-l da chiar el, în mod repetat: *politicianismul*.

Radulescu-Motru defineste conceptul de „politicianism" drept „un gen de activitate politica – sau, mai bine zis, o practicare mestesugita a drepturilor politice – prin care cîtiva dintre cetatenii unui Stat, tind si uneori reusesc sa transforme institutiunile si serviciile publice, din mijloace pentru realizarea binelui public, cum ele ar trebui sa fie, în mijloace pentru realizarea intereselor personale."[7] Doua sunt originile pe care le poate avea politicianismul, în acceptiunea lui C. Radulescu-Motru: odata, printr-o degenerare a adevaratei politici, sau dintr-o nepotrivire între mecanismul vietii politice si fondul sufletesc al poporului chemat sa-l practice. Primul lucru implica preexistenta unei practici politice functionale, pe cînd cea de-a doua se aplica vietii politice ale unor state tinere, aceasta din urma fiind si situatia la care se refera autorul cînd vorbeste despre politicianismul din România timpurilor sale. Si tot acest lucru este cel care îi confera textului citat o actualitate cu care putine lucrari se pot lauda, dupa trecerea unui întreg secol de la publicare.

La fel ca multe alte „-isme", politicianismul, ca si notiune teoretica, tine de domeniul ideologic. Pentru Radulescu-Motru însa, el are o conotatie practica cît se poate de reala, practicantii fiind cei pe care îi ataca, uneori cu dispret, alteori cu aversiune: politicienii din România. Aceasta critica dura la adresa clasei politice de dinaintea primului Razboi Mondial vine sa certifice convingerea pe care o avea autorul în legatura cu rolul decisiv pe care personalitatile individuale, si în special elitele culturale ori politice, îl joaca în viata unui stat. Ca un real sustinator al individualismului, Radulescu-Motru stie ca „individul, luat în sine, ar fi o aratare fara de înteles, daca în viata sociala nu i-ar fi dat lui sa se asocieze si sa contribuie la existenta bunurilor sufletesti, la cultura poporului din care face parte".[8] Aceasta este adevarata natura a individului, care nu poate trai în afara societatii – este, putem spune acum de la distanta pe care ne-o ofera secolul trecut între timp si prin evolutia stiintei de pîna în zilele noastre, un început de gîndire de genul teoriei generale a sistemelor. Actualitatea lui Radulescu-Motru trece de dimensiunea ideologico-istorica în cea a stiintelor sociale. Cum spuneam însa si la începutul lucrarii, el a fost un autor neîndreptatit, fiind remarcat mai ales pentru realizarile sale din domeniul psihologiei si mult prea putin pentru conceptiile sale politologice sau sociologice, care, întrecînd capacitatea de comprehensiune a

contemporaneitatii sale, au fost trecute cu vederea în epoca si privite ca învechite la momentul redescoperirii sale.

Un alt aspect care vine sa confirme aceasta afirmatie îl gasim tot în *Cultura româna si politicianismul*, unde Radulescu-Motru face (deja la începutul secolului al XX-lea) o diferentiere pe care multi sociologi nu au reusit sa o faca decît foarte tîrziu, si anume cea dintre conceptele de „cultura" si de „civilizatie": „negresit, e mai usor a dobîndi o civilizatiune, decît o cultura. Si multe popoare, cu toate ca rasa lor este apta de cultura, totusi, din cauza conditiunilor istorice, sunt condamnate la spoiala civilizatiunii. Caci civilizatiunea se împrumuta prin imitatiune si se raspîndeste cu o iuteala uimitoare, cum se si pierde de altminteri tot asa de repede."[9] Aceasta „spoiala de civilizatiune" pe care o observa Radulescu-Motru la clasa politica de dupa 1848 se manifesta prin „împrumutarea" sistemelor de legi, de organizare institutionala, ba chiar a modei, din tarile Europei occidentale în detrimentul culturii indigene, condamnata la o moarte lenta prin absorbtia tot mai numeroaselor elemente culturale straine. Astfel, el îl citeaza amplu pe I. C. Bratianu, pe care îl acuza ca „avusese bunavointa sa-i ofere [pa români], înca de la 1853, Frantei. «Constituirea Statului român, zicea el [I. C. Bratianu] într-un *memoriu*, ar fi cea mai frumoasa cucerire ce a facut vreodata Franta afara de teritoriul sau. Armata Statului român ar fi armata Frantei în orient, porturile sale de le Marea Neagra si de pe Dunare ar fi întrepozitele comertului francez, si din cauza abundentii lemnelor noastre de constructiune, aceste porturi ar fi tot deodata magazinele de constructiune (*chantiers*) ale marinei franceze; produsele brute a acestor avute tari ar alimenta cu avantagiu fabricile Frantei, care ar gasi în schimb un mare debit în aceleasi tari. În fine, Franta va avea toate avantagiile unei colonii, fara a avea cheltuielile ce aceasta ocazioneaza. Compararea nu este exagerata. În lipsa de o metropola, am adoptat de mult Franta de a doua noastra patrie; ea a devenit sorgintea vie din care tragem viata noastra morala si intelectuala»[10] ." Cu privire la aceasta atitudine a politicienilor români, în general a gînditorilor de la 1848, Radulescu-Motru are de spus doar atît, evident cu ironie: „Dati-le cetatenilor români libertatea si drepturile politice, si cu aceasta i-ati fericit pentru totdeauna! Pretentiunile lor la o cultura autonoma si originala sunt minime de tot. Daca drepturile politice sunt asigurate, daca politicianul îsi are idealul sau realizat, sufleteste Românii s-ar vinde oricui."[11] Chiar si în zilele noastre, discutia privind departajarea conceptelor de *cultura* si de *civilizatie* este departe de a se fi încheiat.[12] „Deosebirea între cultura si civilizatiune ne face sa întelegem (...) faptul ca Statele cele puternice ale Europei sunt neobosite în ceea ce priveste raspîndirea civilizatiunii, si indiferente în ceea ce priveste cultura. (...) Opera civilizatoare primeaza pretutindeni."[13] Efectele sociale ale politicii de colonizare si ale economiei capitaliste sunt criticate de Radulescu-Motru, fara ca acest lucru sa faca din el un adept al ideologiei marxiste (din contra, se exprima foarte vehement împotriva socialistilor) sau nationaliste. El analizeaza doar, critic, „schimbarile de decor venite dupa 1848", schimbari care au adus, pe de

o parte, beneficiile unei civilizatii apusene superioare, periclitînd însa, pe de alta parte, evolutia naturala a unei culturi române unitare, dar totdeauna în cunostinta de cauza ca aceste schimbari erau, pentru multi dintre contemporanii sai, „o îndrumare spre ideal, daca nu chiar idealul".[14]

Prin urmare, aceasta este marea problema care se pune în *Cultura româna si politicianismul*, marea întrebare la care C. Radulescu-Motru încearca sa raspunda: „oare aceste schimbari de decor, începute la 1848 si continuate în tot cursul jumatatii a doua a secolului trecut, patruns-au ele în firea poporului român, pentru a constitui cu aceasta o unitate sufleteasca, din care sa izvorasca motivele unei activitati viitoare? Asimilat-a oare poporul nostru în firea sa obiceiurile, institutiunile, cultura Apusului, pe care în aparenta le imitam atît de docil? Desteptat-au formele civilizatiunii apusene, în mijlocul carora noi ne învîrtim, si fondul sufletesc care le sustine aiurea? Sau, sub aceste forme de împrumut, traieste mai departe fondul nostru propriu mostenit din veacuri?"[15]

Analizînd în maniera neokantiana diverse aspecte ce tin de cultura sociala, politica, religioasa a poporului român si folosind metoda comparatismului prin prezentarea aspectelor echivalente din Apusul Europei, C. Radulescu-Motru ajunge la concluzia oarecum paradoxala ca în România totul – justitia, institutiile publice, pîna si lumea artistica – functioneaza doar prin intermediul unui individ abstract, „omnipotentul *cineva*".[16] Paradoxul acestei concluzii izvoraste din convingerile individualismului si, uneori, elitismului, pe care autorul le sustine cu consecventa în mai toate lucrarile sale, ajungînd pîna la a fi exclus din Academie din pricina acestor convingeri.[17] Acest „*cineva*" este motorul politicianismului, iar cei care apeleaza la el sunt cei care-l întretin. „Prin ce mijloace au izbutit politicienii nostri sa robeasca într-un timp atît de scurt sufletului poporului român? Prin ce farmec au stiut ei sa momeasca atîtea capete, care s-au alipit lor si ne-au adus astfel în starea de pseudo-cultura în care ne gasim astazi?", se întreaba Radulescu-Motru. Si tot el ne lumineaza: „Raspunsul la asemenea întrebari mi se pare a fi numai unul; acela care, în teza generala, s-a adeverit a fi o lege urmata în dezvoltarea tuturor popoarelor care s-au aflat în conditiunile în care ne-am aflat si noi. Adevarul anume: ca orice popor (...) se robeste cu usurinta unui gen nou de viata, de cîte ori în acest gen nou de viata se exalta viciile sau relele sale deprinderi din trecut. Virtutile sau deprinderile bune sunt ca zidurile de aparare ale individualitatii unui popor; ele sunt greu de darîmat si în toate cazurile greu de reconstruit; viciile sau deprinderile rele însa sunt totdeauna ca niste porti, deschise oricarei inovatiuni venite din afara. (...) Noul mod de viata pe care tu-l aduci este un simplu decor, care vine sa poleiasca sau sa rafineze o veche slabiciune. Asa se explica si izbînda politicianismului nostru."[18]

„A împrumuta tiparul extern al vietii Statelor constitutionale, fara a împrumuta si sufletul acestor state; a avea pe hîrtie alegeri libere pentru parlament si în fapt a fura urnele chiar prin mijlocirea jandarmilor care trebuiau sa le pazeasca; a înfiinta mii de slujbasi si

apoi a constata ca exactitatea acestora la serviciu este dependenta de culesul viilor si de lasarea secului; a vota legile cele mai liberale din lume în care sunt înscrise toate drepturile pentru cetateni, si în fapt sa se tolereze absoluta iresponsabilitate a puterii executive, acestea toate nu constituie un progres, ci o falsificare a progresului."[19]

Politicianismul din România nu este, dupa cum am vazut prin intermediul lui Radulescu-Motru, o aparitie a epocii postcomuniste. Se poate chiar spune ca avem o lunga si bogata traditie în ceea ce priveste aceasta forma devianta de manifestare a actului politic, pe care Radulescu-Motru o denumeste fara inhibitie o boala a societatii. În rolul sau de parazit („parazitii nu pot sa prospere decît în corpurile intrate în descompunere"[20]) îl întîlnim pe politician pretutindeni: în România si în celelalte state balcanice, în America de Sud sau noile state africane, în Extremul Orient sau în fostele republici sovietice – „El este o aparitie necesara în politica lumii întregi."[21] Descrierile pe care Constantin Radulescu-Motru le face multora dintre aceste regiuni par sa arate ca din acest punct de vedere nimic nu s-a schimbat în acest secol ce a trecut. Rolul „civilizator" al marilor puteri economice a ramas acelasi, la fel ca si mecanismul politicianismului în tinerele democratii. Unde ramâne progresul acestui ultim secol, unde sunt salturile culturale si de civilizatie pe care omenirea considera ca le-a efectuat în acest timp? Radulescu-Motru îsi încheie discursul din *Cultura româna si politicianismul* pe un ton optimist, dupa ce pe sute de pagini a însirat sute de motive ce îndeamna la pesimism, dînd prin aceasta un sfat care transcede barierele timpului: „Sa avem încredere."

Note:

1 Citatul se regaseste aici: Constantin Radulescu-Motru: *Cultura româna si politicianismul*, în volumul *Scrieri politice*, Ed. Nemira, Bucuresti 1998, pag. 177.

2 Cristian Preda: *Un totalitarism pe potriva sufletului românesc*, studiu introductiv în: C. Radulescu-Motru: *Scrieri politice*, Ed. Nemira, Bucuresti 1998.

3 Gabriel Stanescu: *Nae Ionescu fata-n fata cu reactiunea*, în *Cotidianul*, martie 2001.

4 Constantin Radulescu-Motru: *Cultura româna si politicianismul*, în volumul *Scrieri politice*, Ed. Nemira, Bucuresti 1998, pag. 83.

5 *Semanatorul*, No. 20 (1903), citat dupa *Scrieri politice*, pag. 84.

6 Constantin Radulescu-Motru: *Cultura româna si politicianismul*, în volumul *Scrieri politice*, Ed. Nemira, Bucuresti 1998, pag. 72.

7 Ibidem, pag. 65.

8 Ibidem, pag. 73.

9 H.S.Chamberlain: *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts*, pag. 809, citat dupa *Scrieri politice*, pag. 111.

10 I. C. Bratianu: *Memoriu asupra Românilor dat Împaratului Napoleon III* (publicat în *Romanulu*, 6 Decembrie 1861), citat dupa *Scrieri politice*, pag. 81-82.

11 Constantin Radulescu-Motru: *Cultura româna si politicianismul*, în volumul *Scrieri politice*, Ed. Nemira, Bucuresti 1998, pag. 81.

12 Bunaoara, *culture* din engleza corespunde în oarecare masura conceptului de *Zivilisation* din germana, si invers, *civilisation* este mai degraba apropiat de *Kultur*. Nici limba franceza, nici alta limba nu ofera o echivalare perfecta a

conceptelor. Încercarea de a face totusi o distinctie clara între cele doua notiuni este, pentru momentul respectiv, un act de mare importanta stiintifica pentru stiintele sociale. Ce pacat totusi ca receptia acestui fapt s-a lasat atît de mult asteptata. Asemenea dificultati apar mai ales în momentul încercarii de a traduce scrieri stiintifice importante, erorile de traducere ducînd deseori la întelegerea diferita a autorilor în limbile diferitelor popoare. Exemplul pe care-l consider foarte elocvent în acest sens este traducerea cartii lui Samuel P. Huntington *Clash of Civilisations* în diferite limbi.

13 Constantin Radulescu-Motru, departe de a fi un ignorant în ceea ce priveste valoarea reala a civilizatiei si culturii europene, exprima în *Cultura româna si politicianismul* o pozitie similara cu cea a „euroscepticilor" sau a miscarii anti-globalizare ale începutului de secol XXI.

14 Constantin Radulescu-Motru: *Cultura româna si politicianismul*, în volumul *Scrieri politice*, Ed. Nemira, Bucuresti 1998, pag. 121.

15 Ibidem, pag. 122.

16 Ibidem, pag. 153.

17 Bineînteles, nu acesta a fost unicul motiv al excluderii sale. Mult mai greu în balanta a cîntarit probabil argumentul sustinerii de catre el a Germaniei fasciste. Pentru aceasta, vezi Constantin Radulescu-Motru: *Conceptia conservatoare si progresul*, în volumul *Scrieri politice*, Ed. Nemira, Bucuresti 1998, pag. 331-336.

18 Constantin Radulescu-Motru: *Cultura româna si politicianismul*, în volumul *Scrieri politice*, Ed. Nemira, Bucuresti 1998, pag. 161.

19 Constantin Radulescu-Motru: *Conceptia conservatoare si progresul*, în volumul *Scrieri politice*, Ed. Nemira, Bucuresti 1998, pag. 329.

20 Constantin Radulescu-Motru: *Cultura româna si politicianismul*, în volumul *Scrieri politice*, Ed. Nemira, Bucuresti 1998, pag. 181.

21 Ibidem, pag. 67.